

Μέρος 1 Γνωστικές λειτουργίες και εργοθεραπευτική διαδικασία

Το πρώτο μέρος του παρόντος τόμου αποσκοπεί να σκιαγραφήσει την πρακτική της εργοθεραπείας σε σχέση με τις ανάγκες των ατόμων με γνωστικά ελλείμματα. Περιλαμβάνει τρία κεφάλαια.

Στο Κεφάλαιο 1, οι γνωστικές λειτουργίες προσεγγίζονται ως θεμελιώδη στοιχεία κάθε στοχοκατευθυνόμενης (purposeful) δραστηριότητας και παρουσιάζεται μια συλλογιστική για την εξέταση των γνωστικών προβλημάτων σε σχέση με την εργοθεραπεία. Ο αναγνώστης εισάγεται σε δύο θεωρητικά πλαίσια εργασίας (frameworks). Το πρώτο πλαίσιο περιγράφει τον τομέα της εργοθεραπείας και τα βασικά του συστατικά στοιχεία και διαδικασίες. Το δεύτερο είναι ένα διεθνές πλαίσιο, που καθορίζει ποια είναι και πώς διαρθρώνονται τα συστατικά στοιχεία της υγείας και της ευεξίας. Ο συνδυασμός των δύο πλαισίων μάς προσφέρει εννοιολόγηση και δόμηση του ρόλου και των λειτουργιών της εργοθεραπείας στη γνωστική αποκατάσταση.

Το Κεφάλαιο 2 προχωρά στη συζήτηση του σκοπού και των πρακτικών αξιολόγησης στη γνωστική αποκατάσταση. Εξετάζεται η χρησιμότητα των πλαισίων αξιολόγησης στην κλινική πράξη και περιγράφονται οι αποτελεσματικές πρακτικές και οι διαδικασίες αξιολόγησης. Εξετάζονται, επίσης, οι σημαντικότεροι παράγοντες που θα πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν, προκειμένου να έχουμε μια τεκμηριωμένη κλινική συλλογιστική και λήψη αποφάσεων, με σκοπό να εντοπιστεί η καταλληλότερη μέθοδος αξιολόγησης.

Στο Κεφάλαιο 3, παρουσιάζεται μια συνοπτική ανασκόπηση των διαδικασιών παρέμβασης και εξετάζονται ζητήματα σχετικά με την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της παρέμβασης. Σχολιάζονται οι παρεμβάσεις που έχουν ως στόχο την αποκατάσταση με βάση το πλαίσιο και την καταλληλότητα των προσεγγίσεων. Γίνεται, επίσης, συνοπτική περιγραφή μιας σειράς ευρέως χρησιμοποιούμενων μεθοδολογιών και τεχνικών και παρατίθενται κάποια σχόλια για τον τρόπο διαβάθμισης των παρεμβάσεων.

Ο κύριος στόχος ολόκληρου του πρώτου μέρους είναι να παρουσιάστονταν οι γενικές κατευθύνσεις, οι προβληματισμοί και οι προτάσεις για την κλινική πράξη, αποφεύγοντας να περιοριστούμε σε μία μεθοδολογία αξιολόγησης και παρέμβασης στα υπό εξέταση γνωστικά προβλήματα, ή να δώσουμε στους αναγνώστες «έτοιμες συνταγές». Και αυτό, γιατί κάθε θεραπευτής πρέπει να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του, τη συλλογιστική του και τις επαγγελματικές του δεξιότητες, προκειμένου να εντοπίσει και να παράσχει τη βέλτιστη θεραπεία

σε κάθε πελάτη του, ανάλογα με την ατομική περίπτωση. Το πρώτο μέρος του τόμου αποσκοπεί να υποστηρίξει τους επαγγελματίες σε αυτήν τη διαδικασία.

Οι γενικές κατευθύνσεις αξιολόγησης και παρέμβασης που περιλαμβάνονται στα Κεφάλαια 2 και 3 θα πρέπει να εξεταστούν σε συνδυασμό με τις πιο αναλυτικές προτάσεις που δίνονται στο τέλος των Κεφαλαίων 5–10.

1 Έργο και γνωστική αποκατάσταση

Ο σκοπός της γνωστικής αποκατάστασης

Η έννοια του «έργου» (occupation) στην εργοθεραπεία (occupational therapy) περιλαμβάνει «στοχοκατευθυνόμενες (purposeful) δραστηριότητες με νόημα (meaningful), στις οποίες εμπλέκονται τα άτομα στη φυσιολογική καθημερινή τους ζωή... όλες τις δραστηριότητες διαβίωσης που συντελούν στην υγεία και στην ωρίμαση ενός ατόμου» (McColl et al., 2003, σελ. 1). Σύμφωνα με έναν ακόμη ευρύτερο ορισμό, έργα είναι «όλες οι δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται οι άνθρωποι, συμπεριλαμβανόμενης της φροντίδας για τον εαυτό και της συνεισφοράς τους στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό των κοινοτήτων όπου ζουν» (Law et al., 1997, σελ. 32).

Σύμφωνα με μια ευρέως αποδεκτή άποψη, κάθε πρόβλημα υγείας μπορεί να έχει προεκτάσεις σε όλες τις πλευρές της ζωής – και όχι μόνο στη σωματική και νοητική κατάσταση του ατόμου. Την άποψη αυτή ενστερνίζεται και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, ορίζοντας την υγεία ως «κατάσταση πλήρους σωματικής, νοητικής και κοινωνικής ευεξίας και όχι απλώς ως απουσία ασθένειας ή ελλείμματος» (World Health Organization, 1946). Με βάση τους προαναφερόμενους ορισμούς του έργου, θα συμφωνήσουμε ότι η συμμετοχή σε διάφορα έργα κατέχει σημαντική θέση στη ζωή ενός ατόμου και επιδρά στην υγεία και στην ευεξία του.

Στα άτομα που αντιμετωπίζουν κάποιο νευρολογικό πρόβλημα, τα γνωστικά ελλείμματα αποτελούν συχνά την αθέατη πηγή λειτουργικών προβλημάτων, των οποίων η διαχείριση είναι δύσκολη. Για παράδειγμα, όταν δεν υπάρχουν κινητικά ελλείμματα, η ελλιπής εκτέλεση έργων μπορεί να προέρχεται από προβλήματα στην αναγνώριση αντικειμένων ή στην εκτέλεση μιας ακολούθιας πράξεων (βλ. Εικόνα 1.1). Όταν ένα άτομο δεν μπορεί να αναγνωρίσει τα μέλη της οικογένειάς του, είναι πιθανόν να θεωρηθεί (εσφαλμένα) ότι πάσχει από κάποιο πρόβλημα μνήμης. Ένα άτομο, που δεν είναι σε θέση να απαντήσει σε ερωτήσεις λόγω προβλήματος στη λειτουργία της προσοχής, μπορεί να θεωρηθεί ότι πάσχει από κώφωση. Επίσης, υπάρχουν αρκετά πιθανά αίτια, λόγω των οποίων ένα άτομο που ζει μόνο του ίσως να μην καταφέρνει να οργανώσει την καθημερινή του ζωή.

Οι διαταραχές των δομών ή των λειτουργιών του εγκεφάλου, εγγενείς ή επίκτητες, είναι πιθανόν να προκαλούν διάφορες δυσκολίες στον τρόπο σκέψης των ανθρώπων, πώς νιώθουν και πώς δρουν.

Εικόνα 1.1 Τα γνωστικά ελλείμματα προκαλούν προβλήματα στην εκτέλεση έργων.

Αυτές οι δυσκολίες μπορεί να οδηγήσουν σε απώλεια κάποιων ικανοτήτων και δεξιοτήτων ή στην ελλιπή κατάκτηση ή διατήρησή τους. Το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα αλλαγές στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, καθώς και στις συνθήκες διαβίωσης του ατόμου και της οικογένειάς του. Ως προς την εκτέλεση έργων, τα γνωστικά ελλείμματα είναι πιθανόν να επηρεάζουν ορισμένες, αν όχι όλες τις πλευρές της ζωής του ατόμου, γι' αυτό και η εργοθεραπεία αποτελεί σημαντικό παράγοντα αποκατάστασης.

Οι εργοθεραπευτές υποστηρίζουν τους ασθενείς, τους πελάτες και τα μέλη των οικογενειών τους και συνεργάζονται με εκπαιδευόμενους και επαγγελματίες άλλων ειδικοτήτων μέσα σε διάφορες δομές, π.χ. νοσοκομεία, κέντρα ημέρας, σχολεία, εργασιακούς χώρους και οικιακά περιβάλλοντα. Γι' αυτό, η εξέταση της ικανότητας για εκτέλεση έργων έχει εξέχουσα σημασία, προκειμένου να διερευνήσουμε το πλήρες φάσμα των γνωστικών ελλειμμάτων ενός ατόμου και την επίδρασή τους στη ζωή του ιδίου, αλλά και των ανθρώπων με τους οποίους σχετίζεται και αλληλεπιδρά.

Κατά γενική ομολογία, το πεδίο της γνωστικής αποκατάστασης περιλαμβάνει κυριολεκτικά όλες τις πλευρές της ζωής. Η αρχική αξιολόγηση αποτελεί μόνο ένα μέρος της διαδικασίας που αποσκοπεί να καταστήσει το άτομο ικανό να λειτουργήσει με τον βέλτιστο τρόπο μέσα στο καθημερινό του περιβάλλον, να διατηρήσει την υγεία και την ευεξία του και να φέρει εις πέρας σημαντικά έργα (Crepeau et

al., 2003). Ανάλογα με το αίτιο (για παράδειγμα, εγκεφαλικοί τραυματισμοί, αγγειακές εγκεφαλικές νόσοι, μολύνσεις) και τη φύση των γνωστικών ελλειμμάτων, το άτομο μπορεί να χρειαστεί διαστήματα αποκατάστασης ή/και υποστήριξης σε οποιαδήποτε φάση της ζωής του, ακόμη και μακροχρόνια παροχή φροντίδας.

Γνωστικές λειτουργίες, έργο και Διεθνής Ταξινόμηση Λειτουργικότητας, Αναπηρίας και Υγείας

Μια αποτελεσματική θεραπευτική παρέμβαση προϋποθέτει ένα μέσο συλλογής και οργάνωσης των πληροφοριών (ένα πλαίσιο εργασίας). Αυτό σημαίνει ότι δεν αρκεί να ληφθεί υπ' όψιν μόνο το επίπεδο νευρολογικής λειτουργικότητας, αλλά και η ικανότητα του ατόμου να εκτελεί τα αναγκαία και σημαντικά για το ίδιο έργα, καθώς και οι αλληλεπιδράσεις του ατόμου μέσα στο φυσικό περιβάλλον και στο συγκεκριμένο πλαίσιο στο οποίο δραστηριοποιείται.

Το πλαίσιο εργασίας, με βάση το οποίο εργάζονται συνήθως οι εργοθεραπευτές, αντλείται από τα θεωρητικά μοντέλα εργοθεραπευτικής πρακτικής και τις θεωρίες του ανθρώπινου έργου. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) επεξεργάζεται ένα μοντέλο για τον ορισμό και την ταξινόμηση όλων των όψεων της υγείας και των παραγόντων που σχετίζονται με αυτή.

Η Διεθνής Ταξινόμηση Λειτουργικότητας, Αναπηρίας και Υγείας (*International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF*) (WHO, 2001) είναι ένα πολυεπίπεδο σύστημα ταξινόμησης που αναπτύχθηκε μέσω διεθνούς συνεργασίας για την ερμηνεία της υγείας και την καταγραφή των παραμέτρων της ανθρώπινης ζωής που συνδέονται με την υγεία. Βασικός στόχος αυτού του συστήματος είναι να παράσχει μια κοινή ορολογία, που θα καλύπτει τις έννοιες και τους όρους που αφορούν στην υγεία και στη λειτουργικότητα του ατόμου. Το σύστημα είναι σχεδιασμένο έτσι, ώστε να διασφαλίζει:

- τη σαφή επικοινωνία μεταξύ επαγγελματιών, φορέων και χρηστών των υπηρεσιών υγείας.
- τη σύγκριση δεδομένων από διάφορες πηγές (διαφορετικές χώρες, διαφορετικές υπηρεσίες υγείας).
- μια συστηματική κωδικοποίηση για τα συστήματα που σχετίζονται με την υγεία.

Σε αυτήν τη βάση, η ICF παρέχει, επίσης, ένα πλαίσιο εργασίας για τη συστηματική εξέταση της σχέσης μεταξύ των προβλημάτων υγείας, της ικανότητας για εκτέλεση έργων και των αλληλεπιδράσεων του ατόμου με το περιβάλλον του.

Η ICF εισάγεται εδώ ως ένα μέσο διευκόλυνσης και βελτίωσης της αξιολόγησης, της αποκατάστασης και της υποστήριξης των ατόμων